

JINAYAT HUQIQINDA RECIDIV JINAYAT TÚSINIGI

Z.R.Allamberganova

Berdaq atındağı Qaraqalpaq Mámleketlik Universiteti

Yuridika fakulteti student

Annotaciya: Bul maqalada búgingi kúnde bir qansha tartıslarğa sebep bolıp atırğan recidiv jinayat haqqında sóz etilgen bolıp, recidiv jinayat túsiniği, bul jinayatlardıń qalay islegenligin recidiv jinayat dep tabıwǵa tiykar bolatuǵın ekenligi, shet mámleketlerde recidiv jinayat haqqında qanday pikir júritiwi, hám bul jinayatlardıń sanın kemeytiwge baylanıslı bir neshe pikirler kórsetip ótıledi.

Gilt sózler: Recidiv jinayat, kriminologiya, ápiwayı recidiv, qáwipli recidiv, oǵada qáwipli recidiv, Ózbekstan Respublikası Joqarı Sud Plenumı qararları

Recidiv sózi jinayat huqıqında jinayat fakti hádiyesiniń qaytalanıp turılıwı, kriminologiyada bolsa jámiyetlik hádiyse sıpatında jinayatshılıqtıń qaytalanıp turılıwına baylanıslı qollanıladı. Soǵan kóre, jinayat huqıqında recidiv jinayat islew tákirarlanǵan yuridikalıq faktke baylanıslı qollanılsa, kriminologiyada jinayatshılıqtıń sistemasında jámiyetlik hádiyse sıpatında tákirarlanǵan jinayatshılıqqa baylanıslı qollanıladı. Kriminologiyada shaxstıń burın islegen jinayadı tiyisli mámleketlik organına belgili bolǵan hám dizimge alınǵannan keyin, jańa jinayat islewi recidiv jinayat dep túsiniledi.

Ózbekstan Respublikasınıń 1994-jılda qabıl etilgen hárekettegi Jinayat Kodeksinde recidiv jinayatlardıń tómenдеgi túrleri bar:

- 1)ápiwayı recidiv;
- 2)qáwipli recidiv;
- 3)oǵada qáwipli recidiv;

Jinayat Kodeksiniń 34-statyasında recidiv jinayat túsinigine anıqlama berilgen. Oǵan muwapıq, shaxstıń burın qastan islegen jinayadı ushın sudlanǵanınan keyin qastan jańa jinayat islewi jinayat recidiv jinayat dep tabıladı. Demek, tómenдеgi jaǵdaylarda jinayat recidiv dep tabıladı:

1. Burın jinayadı ushın sudlanǵannan keyin jańa jinayat islewi;
2. Birinshi húkimniń yuridikalıq aqıbetleri yamasa múddet ótiwi nátiyjesinde yamasa basqa tártipte ele tamamlanbaǵan dáwirde jinayat islew [1].

Buǵan túsindirme berip ótetuǵın bolsaq, shaxs bir márte jinayat islegeni ushın sudtıń ayıplaw húkimi kúshke kirgennen keyin jańadan jinayat islewi bul recidiv jinayat dep tabıladı. Sonday-aq shaxstıń aldınǵı jinayıy qılmısı nátiyjesinde sudlanǵanlıq halatı alıp taslanbay turıp jańadan jinayat islewi recidiv jinayat dep tabıladı.

Egerde shaxs sudlanǵanlıq halatı tamam bolǵanlıǵınan keyin jinayat isleytuǵın bolsa bul recidiv jinayat dep esaplanbaytuǵının aytıp ótiw kerek.

Sudlanǵanlıqtıń bar ekenligi ol yamasa bul dárejede jazanıń túri hám kólemine de hár qıylı jinayıy-huqıqıy aqıbetlerge alıp keledi. Máselen, Recidiv jinayat dep tabıwǵa tiykar boladı, sonıń menen birge juwapkerlik hám jazadan azat etiwdiń geypara túrlerin qollanıwǵa tosqınlıq etedi, juwapkerlik hám jazaǵa tartıw múddetleriniń ótiwin

toqtatılıwına sebep boladı. Bunda aldın islegen jinayatı ushın sudlanǵanlıqtıń alıp taslanıwı sıyaqlı jaǵdaylardı anıqlaw zárúrli bolıp qaladı. Mısalı, Ózbekstan Respublikası Joqarı Sud Plenumı soǵan itibar qarattı, sudlanıwshı jaǵdaynıń awırlastırılıwın aldın alıw maqsetinde sud shaxs tiyisli jazadan azat etilgen bolsa, sudlanǵanlıǵı alıp taslanǵan bolsa, Jinayat Kodeksi 77-statyasına muwapıq sudlanbaǵan dep tabılıwına itibar beriw kerek. Sudlanǵanlıqtıń alıp taslanıwı yamasa sudlanǵanlıq múddetiniń ótip ketiwi túsinikleri haqqında Jinayat Kodeksiniń 78, 79-statyalarında kórsetilgen. Sudlanǵanlıq múddeti dawamında qastan jańa jinayat islegen qılmıstı recidiv jinayat dep esaplaw ushın qanday túrdegi jazaǵa húkim etilgenligi áhmiyeti joq [2].

Tájikstan Respublikası nızamshılıǵı boyınsha recidiv jinayatlardıń ayrıqsha qásiyetlerin izertlegen yurist alım Z.Z Nurulloeva recidiv jinayatlardı qastan tákiraran islegen jinayat dep esaplaw múmkinligin belgilep kórsetedi. Óz gezeginde bul yurist alımnıń pikirine qosılıp bolmaydı [3]. Sebebi, tákirarlap islengen jinayatta da qılmıs eki yamasa onnan artıq jinayatlardan shólkemleskeni menen recidiv jinayat sıyaqlı ayıptıń qas forması zárúrli áhmiyetke iye bolmaydı. Recidiv jinayatta bolsa, áyne ayıptıń jańa qastan islengenligi zárúrli áhmiyetke iye esaplanadı.

Ispaniya Jinayat Kodeksiniń analizi sonı kórsetedi, birqansha jinayatlardıń eki forması bar: jinayatlar jámi hám recidiv. Jaza belgilew qaǵıydalarına arnalǵan bapta jinayatlar jámi haqqında sóz baradı. Usı Jinayat Kodeksiniń 73-statyasına kóre, jazalar birgelikte orınlaw ushın tayınlanadı. Eger ol yamasa bul jazanı birgelikte orınlaw múmkin bolmasa, olar izbe-izlik penen, awırınan jeńiline náwbeti menen ğárezsiz orınlanadı [4].

Qazaqstan Respublikası Jinayat Kodeksiniń 14-statyasında jinayatlardıń recidivizmi degen túsinik keltirip ótilgen bolıp, jinayatlardıń qáwipli recidivizmi:

- 1) Eger shaxs aldın awır jinayat islegeni ushın, eki ret jinayat islegen bolsa, qamaq jazasına húkim etilgen yamasa oǵada awır jinayat islegeni ushın sudlanǵan bolsa, ol awır jinayat islegen boladı;
- 2) Aldın awır yamasa oǵada awır jinayatı ushın erkinen ayırıw jazasına húkim etilgen bolsa, oǵada awır jinayat islegen shaxs dep tán alınadı;
- 3) 18 jasqa tolmaǵan shaxs tárepinen ámelge asırılǵan jinayatlar ushın sudlanǵanlıq, sonıń menen birge, usı Kodekste belgilengen tártipte alıp taslanǵan yamsa biykar etilgen sudlanǵanlıq jinayatlardıń qaytalanıwına alıp keliwi múmkin hám jinayatlardıń recidiv qaytalanıwın anıqlawda esapqa alınbaydı;
- 4) Jinayatlardıń qaytalanıwı hám jinayatlardıń recidiv qaytalanıwı usı Kodekste belgilengen tiykarları menen sheklewleri anaǵurlım awır jazaǵa alıp keledi.

Kodekste názerde tutılǵan tiykarlar hám shegaralar sheńberinde jáne de qattılaw jazaǵa sebep bolatuǵın ekenligi kórsetilgen [5]

Ulıwma recidiv sonda kórinetuǵın boladı, ayıplanıwshınıń aldın islegen hár qıylı jinayatlarınan quram tapqan (tikkeley hám túrles obyektı boyınsha ayırmashılıqqa iye hám de ayıp forması túrlishe bolǵan jinayatlar). Mısalı, bajıxana nızamshılıǵın buzǵanlıq ushın sudlanǵanlıǵı bolıp turıp, shaxs urlıq yamasa biyzarılıq hám taǵı basqa jinayatı isleydi. Arnawlı recidiv bir-birine jaqın yamasa túrles jinayatlardı óz ishine aladı (birdey tikkeley hám túrles obyektke iye hám de ayıp forması bir bolǵan jinayatlar). Mısalı, shaxs basqınshılıq jinayatı ushın sudlanǵan bolıp, tap sol jinayat

yáki urlıq, aldawshılıq jinayatın isleydi. Ulıwma recidivqa qaraǵanda quramalı recidiv qáwiplirek esaplanadı. Penitenciar (lat. Távbe, dúzetiw) recidivta aldın erkinen ayırıw jazasına húkim etilgen shaxs, aldınǵı jinayatı ushın sudlanǵanlıq múddeti dawamında jańa jinayat islese, jáne erkinen ayırıw jazasına húkim etiledi.

Juwmaq ornında sonı aytıp ótiw kerek, sudlanǵan shaxs tárepinen islenetuǵın penitenciar recidiv profilaktikası túrli ilajlardı ámelge asırıwdan, sudlanǵan shaxslar huqıqqa qarsı háreketleriniń sebep hám sharayatların anıqlaw, saplastırıwǵa qaratılǵan hám de ayırıqsha ózgesheliklerden ibarat bolǵan pútin social process bolıp, erkinen ayırıw orınlarında ayıplanıwshıǵa qarsı jańa metodlar islep shıǵıw hám barların jetilistiriw boyınsha ilajlardı ámelge asırıwdan ibarat. Sol sebepli mámleket penitenciar mákemeler hám de sudlanǵan shaxs jeke qáwipsizligine kepillik beriwge tiyisli Jinayat-orınlaw Kodeksi 13-statyasında sudlanǵan shaxslardıń minnetlemeleri kólemine keńeytiriwshi normalardı islep shıǵıp, teoriya hám ámeliyatta nátiyjeni ámelde qollanıw, erkinen ayırıwǵa sudlanǵan shaxslardıń ádep-ikramlılıǵın dúzeliwin bahalaw, jazanı orınlaw shólkemi basqarması tárepinen sudlanǵan shaxs ózligin hár tárepleme úyreniw hám de jazanı orınlaw dáwirinde olardıń ózgeriwiniń úzliksiz úyrenip barıw kriteriyaları ámelde qollanıwshılıǵı sebepli, Jinayat-orınlaw Kodeksi 7-statyasında “Sudlanǵan shaxstıń ádep-ikramlılıq tárepten dúzeliwin bahalaw” dep huqıqıy tiykarlap qoyıwdı usınıs etiw maqsetke muwaqqıq boladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Jinayat huqıqı (ulıwma bólim) sabaqlıq— Nókis: «Qaraqalpaqstan», 2019-jil, 508 bet.
2. Uzbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga sharxlar. M. Rustambaev.- Toshkent: «Yuridik adabiyotlar publish», 2021.- 696 b.
3. Нуриллоева З.З. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика рецидива преступлений по законодательству Республики Таджикистан: Автореф. дис. .... канд. юрид. наук. Ташкент, 2009. –С. 21.
4. <http://www.juris.de/legislature/codes/criminal/djai3n2%25.ji4>
5. Qazaqstan Respublikasi Jinayat kodeksi 2014.
6. Rustambayev M.X. O‘zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 1. Jinoyat haqida ta’limot. Darslik. 2-nashr, to‘ldirilgan va qayta ishlangan – T.: O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. – 441 bet.